

Het vervolg op 'Laat je nu horen!'

Lisette Kuyper
John de Wit
Philippe Adam
Liesbeth Woertman
Willy van Berlo

Dit project is mogelijk gemaakt door:

Utrecht, januari 2011

Auteurs: Lisette Kuyper, John de Wit, Philippe Adam, Liesbeth Woertman en Willy van Berlo

Projectnummer:SGI043

Universiteit Utrecht

RutgersWPF

© 2011 Rutgers WPF
www.rutgerswpf.nl

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	1
Methode	3
Procedure en onderzoeksopzet	3
Deelnemers	3
Meetinstrumenten	3
Analyses	4
Resultaten	7
Incidentie van grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen	7
Risico- en beschermingsfactoren voor grensoverschrijdende seksuele ervaringen	8
Risico- en beschermingsfactoren voor grensoverschrijdende seksuele gedragingen	11
Revictimizatie en recidive	14
Risico- en beschermingsfactoren voor revictimizatie en recidive	15
Discussie	19
Incidentie van grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen	19
Risico- en beschermingsfactoren voor het meemaken en vertonen van diverse vormen van grensoverschrijdende seks	19
Revictimizatie en recidive	21
Risico- en beschermingsfactoren voor revictimizatie en recidive	21
Beperkingen onderzoek	22
Aanbevelingen	22
Referenties	25
Bijlage 1. Publicaties 'Laat je nu horen!'	27
Bijlage 2. Meetinstrumenten	29

Inleiding

Grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen zijn seksuele ervaringen en gedragingen die over de grens van een van de betrokkenen gaan en waarbij iemand die geen seks wil wordt overgehaald, beïnvloed, gemanipuleerd, gechanteerd of gedwongen (Crown & Roberts, 2007; Farris, Treat, Viken, & McFall, 2008; Krahe, Waizenhöfer, & Möller, 2003; LaCasse & Mendelson, 2007). In Nederland laat een aantal grootschalige zelfrapportage studies zien dat grensoverschrijdende ervaringen en gedragingen veelvuldig voorkomen onder Nederlandse jongeren (zie bijvoorbeeld De Graaf, Meijer, Poelman, & Vanwesenbeeck, 2005; De Graaf & Vanwesenbeeck, 2006; Timmerman, 2005). Naar aanleiding van deze verontrustende cijfers hebben de Universiteit Utrecht en de Rutgers Nisso Groep een verdiepend onderzoek uitgevoerd dat inzicht verschafte in de aard, diversiteit, consequenties en risico- en beschermingsfactoren van grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen onder jongeren. Dit onderzoek is in de loop van 2008 en 2009 uitgevoerd onder de noemer '*Laat je nu horen!*' (zie voor een uitgebreide rapportage Kuyper, de Wit, Adam, Woertman, & van Berlo, 2010).

'Laat je nu horen!' heeft een schat aan informatie opgeleverd over grensoverschrijdende seks onder jongeren, maar er bleven ook een aantal onduidelijkheden bestaan. Zo was het, door het cross-sectionele karakter van het onderzoek, helaas niet mogelijk om uitspraken te doen over welke risico- en beschermingsfactoren voorspellen of jongeren op een later moment grensoverschrijdende seks zullen meemaken of vertonen. Een andere kwestie die door het cross-sectionele karakter van 'Laat je nu horen' is blijven liggen, is welke jongeren herhaaldelijk grensoverschrijdende seks meemaken (revictimizatie) of vertonen (recidive). Ook in de internationale literatuur is weinig gerapporteerd over deze belangrijke onderwerpen. Om deze aanvullende vragen te beantwoorden hebben de Universiteit Utrecht en de Rutgers WPF, met financiering van ZonMw, een follow-up meting uitgevoerd onder de deelnemers van het onderzoek 'Laat je nu horen!'. Deze follow-up meting maakt het wel mogelijk om licht te laten schijnen op de voorspellende waarde van bepaalde factoren en de factoren die een rol spelen bij revictimizatie en recidive. In dit vervolgonderzoek worden specifiek de volgende vragen beantwoord:

1. Welke vormen van grensoverschrijdende seksuele ervaringen maakten jongeren in het afgelopen jaar mee, en welke grensoverschrijdende seksuele gedragingen vertoonden zij zelf in het afgelopen jaar?
2. Welke risico- en beschermingsfactoren voorspellen het meemaken of vertonen van diverse vormen van grensoverschrijdende seks een jaar na dato?
3. In hoeverre is er sprake van revictimizatie (het herhaald meemaken van grensoverschrijdende ervaringen) en recidive (het herhaald vertonen van grensoverschrijdende gedragingen) onder jongeren?
4. Welke risico- en beschermingsfactoren hangen samen met revictimizatie en recidive?

Methode

Het rapport van Kuyper et al. (2010) geeft een uitgebreide beschrijving van de onderzoeksmethode. Voor details omtrent de procedure, onderzoeksopzet en meetinstrumenten verwijzen wij naar dit eerdere rapport en andere publicaties op basis van het onderzoek (zie Bijlage 1). Hieronder wordt de vervolgmeting kort beschreven.

Procedure en onderzoeksopzet

Het onderzoek maakte gebruik van online vragenlijsten die zijn ingevuld via de aan het onderzoek gerelateerde website www.laatjenuhoren.nl. De deelnemers zijn geworven met behulp van verschillende jongerenmedia en ROC's. De jongeren die toestemming gaven om benaderd te worden voor de vervolgvragenlijsten vormen het 'jongerenpanel' van het onderzoek. Hun e-mailadressen zijn op een beveiligde server opgeslagen en alleen voor dit onderzoek gebruikt. De e-mailadressen zijn gecodeerd zodat deze informatie los van de antwoorden op de onderzoeksvragen kon worden bewaard. Eerder hebben de jongeren in totaal drie vragenlijsten ingevuld. De eerste vragenlijst meette potentiële risico- en beschermingsfactoren, de tweede vragenlijst bevatte vragen naar grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen sinds de veertiende verjaardag en de derde vragenlijst bevatte vragen over de evaluatie van verschillende grensoverschrijdende seksuele scenario's. Voor dit vervolgonderzoek is het jongerenpanel gevraagd een vierde vragenlijst in te vullen. Deze vierde vragenlijst bevatte dezelfde vragen over het meemaken en uitoefenen van grensoverschrijdende seksuele ervaringen of gedragingen als de tweede vragenlijst, maar dan met betrekking tot het afgelopen jaar en is een jaar na de tweede vragenlijst verstuurd. Alle jongeren die de vierde vragenlijst hebben ingevuld ontvingen een bol.com cadeaubon van tien euro.

Deelnemers

Bij het samenstellen van het jongerenpanel is gestreefd naar een steekproef van seksueel actieve jongeren van 15 tot 25 jaar, waarin subgroepen jongeren (vrouwen en mannen, lager en hoger opgeleide jongeren, westerse en niet-westerse jongeren, homo-, bi- en heteroseksuele jongeren) in voldoende mate vertegenwoordigd zijn om betrouwbare uitspraken over deze groepen te kunnen doen. Het jongerenpanel bestaat in totaal uit 2936 jongeren. Hiervan vulden 1375 jongeren ook de tweede vragenlijst in (response rate 46.8%). De vierde vragenlijst werd door 1257 jongeren ingevuld (response rate 42.6%). Hiervan was 23.4% man ($n = 291$), 10.8% was van niet-westerse afkomst ($n = 130$) en bijna een derde gaf aan dat religie voor hem of haar persoonlijk (erg) van belang was (29.3%, $n = 365$). De deelnemers die de vierde vragenlijst invulden waren ongeveer gelijk verdeeld over de twee onderscheiden opleidingsniveaus (47.8% was lager opgeleid, $n = 594$). Bijna 15 procent (14.6%, $n = 180$) was homoseksueel of biseksueel. Respondenten die de vierde vragenlijst invulden waren vaker vrouw, hoger opgeleid, van westerse afkomst, christelijk en minder vaak heteroseksueel. Ondanks deze non-random respons omvat ook de vierde meting voldoende jongeren uit de verschillende sociaaldemografische groepen om betrouwbare uitspraken over deze groepen te kunnen doen.

Meetinstrumenten

Risico- en beschermingsfactoren

De risico- en beschermingsfactoren zijn in de eerste vragenlijst gemeten. Naast de in Bijlage 2 beschreven schalen voor het meten van seksuele attitudes en motieven, seksuele en relationele vaardigheden en de sociale context zijn ook een aantal enkelvoudige vragen over sociaaldemografische kenmerken (geslacht, leeftijd, opleiding, etniciteit, religie en seksuele oriëntatie) en gedrag (zoals seksuele geschiedenis, mediagebruik en alcoholgebruik) gesteld (zie ook Kuyper et al., 2010). Hieronder worden alleen de nieuwe meetinstrumenten uit de vervolgvragenlijst besproken.

Grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen

In de tweede en vierde vragenlijst zijn, met behulp van een voor jongeren aangepaste versie van de veelgebruikte en gevalideerde Sexual Experience Survey (SES) van Koss en anderen (2007), grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen gemeten. De tweede vragenlijst bracht in kaart welke ervaringen en gedragingen jongeren hadden sinds hun veertiende verjaardag. De vierde vragenlijst onderzocht welke ervaringen jongeren in het afgelopen jaar hebben meegemaakt, en welke gedragingen zij hebben vertoond.

De grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen zijn in vijf subcategorieën ingedeeld. De subcategorie *verbale manipulatie* gaf weer of iemand verbale vormen van grensoverschrijdend seksueel gedrag resulterend in fysiek contact had ervaren/vertoond (aandringen of zeuren; boos worden, merkbaar balen of onaardige dingen zeggen; liegen, dreigen een relatie uit te maken of dreigen roddels te verspreiden; 1 = ja; 0 = nee). *Situatiegebonden misbruik* had betrekking op gebruik maken van dronkenschap (1 = ja; 0 = nee). *Seksuele dwang* had betrekking op situaties waarin iemand onder druk werd gezet of werd gedwongen om alcohol of drugs te gebruiken, waarin bedreigd werd met geweld, daadwerkelijk geweld werd gebruikt of in een groepje werd gewerkt. *Directe grensoverschrijding* omvatte ervaringen of gedragingen zonder fysiek contact die plaatsvonden zonder tussenkomst van media (bijvoorbeeld staren, opmerkingen maken of masturberen in iemands bijzijn; 1 = ja; 0 = nee).

Mediagerelateerde grensoverschrijding had betrekking op seksuele grensoverschrijding via bijvoorbeeld telefoon of Internet, of het maken van foto's of andere opnames (1 = ja; 0 = nee).

Op basis van een eerdere open vraag in de tweede vragenlijst naar de meest vervelende seksuele ervaring is aan de vierde vragenlijst een vorm van grensoverschrijdende ervaringen of gedragingen toegevoegd: *onverwachte seksuele avances*. Deze vorm van grensoverschrijding omvatte gedragingen en ervaringen waarbij iemand opeens begon met aanraken of zoenen.

Revictimizatie en recidive

Revictimizatie is geoperationaliseerd als ervaring met enige vorm van grensoverschrijdende seks met fysiek contact sinds de veertiende verjaardag (zoals bevraagd in de tweede vragenlijst) en iemands ervaringen met grensoverschrijdende seks met fysiek contact in het afgelopen jaar (zoals bevraagd in de vierde vragenlijst). De deelnemers zijn in vier groepen verdeeld: deelnemers die geen grensoverschrijdende seksuele ervaringen met fysiek contact hebben ('geen ervaringen'), deelnemers die alleen in het afgelopen jaar te maken kregen met grensoverschrijdende seksuele gedragingen ('nieuwe ervaringen'), jongeren die sinds hun veertiende verjaardag iets hadden meegemaakt, maar in het afgelopen jaar geen grensoverschrijdende seksuele ervaringen hadden ('geen ervaringen in afgelopen jaar') en deelnemers die zowel sinds hun veertiende verjaardag als in het afgelopen jaar grensoverschrijdende seksuele ervaringen meemaakten ('revictimizatie').

Recidive is gebaseerd op enige vorm van grensoverschrijdend seksueel gedrag met fysiek contact van jongeren sinds hun veertiende verjaardag (zoals bevraagd in de tweede vragenlijst), en hun seksueel grensoverschrijdend gedrag met fysiek contact in het afgelopen jaar (zoals bevraagd in de vierde vragenlijst). Op basis van deze vragen zijn volgens dezelfde methode die voor revictimizatie is gehanteerd de deelnemers in vier groepen ingedeeld ('geen gedragingen', 'nieuwe gedragingen', 'geen gedragingen in het afgelopen jaar' en 'recidive').

Analyses

Om te onderzoeken welke vormen van grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen jongeren in het afgelopen jaar meemaakten en vertoonden, is gebruik gemaakt van beschrijvende analysetechnieken (percentages). Potentiële genderverschillen zijn getoetst met behulp van Chi-kwadraat toetsen. De risico- en beschermingsfactoren voor het meemaken en vertonen van grensoverschrijdende seks in het afgelopen jaar zijn onderzocht met behulp van logistische regressieanalyses. Deze analyses zijn apart uitgevoerd voor de zes vormen van grensoverschrijdende seksuele ervaringen en voor de zes vormen van grensoverschrijdende seksuele gedragingen. De

risico- en beschermingsfactoren zijn tegelijk in de analyses opgenomen. Voor de analyses van de incidentie in het afgelopen jaar en de risico- en beschermingsfactoren zijn de gegevens gebruikt van alle deelnemers die de vierde vragenlijst hebben ingevuld ($n = 1257$).

De mate van revictimizatie en recidive is onderzocht door middel van descriptieve technieken (percentages). De onderzoeksvraag naar de specifieke risico- en beschermingsfactoren voor revictimizatie en recidive is beantwoord met behulp van multinominale logistische regressie-analyses. Voor de mate van revictimizatie en recidive en de bijbehorende risico- en beschermingsfactoren zijn de gegevens gebruikt van deelnemers die zowel de tweede als de vierde vragenlijst hebben ingevuld ($n = 871$).

Resultaten

Incidentie van grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen

In Tabel 1 is te zien in welke mate de deelnemers grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen rapporteerden. Over alle ervaringen heen maakte 58.9% van de vrouwen en 48.6% van de mannen in het afgelopen jaar iets mee op seksueel gebied wat voor hen over een grens ging. Ervaringen met fysiek contact kwamen zowel bij vrouwen als bij mannen iets vaker voor (resp. 44.0% en 35.6%) dan ervaringen zonder fysiek contact (resp. 43.1% en 30.6%). Van de verschillende typen grensoverschrijdende ervaringen in het afgelopen jaar, waarbij sprake was van fysiek contact, kwam het opeens ongewenst gezoend of op een seksuele manier aangeraakt worden het meest voor, gevolgd door verbale manipulatie tot seks, situatiegebonden misbruik en seksuele dwang. Ervaringen zonder fysiek contact in het afgelopen jaar waarbij beide betrokken lijfelijk aanwezig waren kwamen vaker voor dan ervaringen die via media verliepen.

Wellicht opvallender dan de sekseverschillen zijn de sekseovereenkomsten tussen de incidentie onder vrouwen en mannen. Voor de meerderheid van de grensoverschrijdende seksuele ervaringen in het afgelopen jaar waren er geen verschillen in rapportage tussen vrouwen en mannen. Vrouwen rapporteerden wel vaker dat partners of anderen bleven aandringen, boos werden, ongewenst staarden, ongewenste seksuele opmerkingen maakten of ongewenst seksuele lichaamsdelen lieten zien. Mannen rapporteerden daarentegen vaker dat ze ongewenst porno te zien kregen.

Een derde van de vrouwen (34.6%) en ruim de helft (59.1%) van de mannen rapporteerde in het afgelopen jaar zelf wel eens over iemands grens heen te zijn gegaan. Net als bij de gerapporteerde ervaringen, kwamen gedragingen met fysiek contact vaker voor (26.5% van de vrouwen en 47.8% van de mannen) dan gedragingen zonder fysiek contact (16.3% van de vrouwen en 32.8% van de mannen). Ook de rangorde van verschillende typen grensoverschrijdende seksuele gedragingen binnen deze categorieën was hetzelfde als bij de ervaringen: van de gedragingen met fysiek contact in het afgelopen jaar werd opeens iemand zoenen of seksueel betasten het meest gerapporteerd, gevolgd door verbale manipulatie, situatiegebonden misbruik en seksuele dwang. Gedragingen zonder fysiek contact waarbij beide partners lijfelijk aanwezig waren werden vaker gerapporteerd dan gedragingen die via media verliepen.

Anders dan bij de grensoverschrijdende seksuele ervaringen het geval was, was bij de grensoverschrijdende seksuele gedragingen in het afgelopen jaar wel sprake van sekseverschillen. Bijna alle typen grensoverschrijdende seksuele gedragingen werden vaker door mannen dan door vrouwen gerapporteerd. De enige uitzondering hierop was het plegen van seksueel getinte telefoontjes. Het vertonen van seksuele dwang werd in het afgelopen jaar te weinig gerapporteerd om potentiële sekseverschillen te kunnen toetsen.

Tabel 1. Meemaken en vertonen van grensoverschrijdende seks in het afgelopen jaar (vrouw $n = 966$; man $n = 291$)

	Meemaken			Vertonen		
	vrouwen %	mannen %	p	vrouwen %	mannen %	p
Grensoverschrijdend seksueel gedrag met fysiek contact						
onverwachte seksuele avances	28.9	23.8	<i>ns</i>	17.4	33.2	***
<i>totaal onverwachte seksuele avances</i>	28.9	23.8	<i>ns</i>	17.4	33.2	***
aandringen	22.2	13.9	***	8.5	18.6	***
boos worden	9.4	5.1	*	4.9	9.8	***
liegen	1.7	1.7	<i>ns</i>	0.7	0.7	^a
<i>totaal verbale manipulatie</i>	25.3	16.7	***	12.0	21.7	***
gebruik maken van dronkenschap	10.5	9.5	<i>ns</i>	3.6	13.6	***
<i>totaal situatiegebonden misbruik</i>	10.5	9.5	<i>ns</i>	3.6	13.6	***
opzettelijk drogeren	1.9	1.4	<i>ns</i>	0.7	1.4	^a
in groepje werken	0.8	0.3	^a	0.0	1.0	^a
met geweld dreigen	0.4	0.3	^a	0.1	0.0	^a
geweld gebruiken	2.5	1.0	<i>ns</i>	0.2	0.3	^a
<i>totaal seksuele dwang</i>	4.6	2.4	<i>ns</i>	0.8	2.0	^a
Grensoverschrijdend seksueel gedrag zonder fysiek contact¹						
seksueel staren	28.5	15.0	***	9.0	18.2	***
seksuele opmerkingen	29.4	17.7	***	10.3	25.0	***
kijken naar seks/naaktheid	5.3	6.5	<i>ns</i>	4.0	12.8	***
ander laat seksuele lichaamsdelen zien	11.6	7.5	*	2.4	8.1	***
seksuele bewegingen maken	13.4	11.9	<i>ns</i>	2.8	8.1	***
masturberen in bijzijn	3.9	5.4	<i>ns</i>	1.5	4.4	**
<i>totaal direct</i>	41.2	26.2	***	15.4	32.1	***
seksuele afbeeldingen sturen	10.2	8.0	<i>ns</i>	3.2	7.1	***
porno laten zien	5.3	9.2	*	0.9	5.1	***
seksueel getinte telefoontjes	5.8	4.1	<i>ns</i>	1.2	2.7	<i>ns</i>
seksueel getinte video/foto maken	2.9	2.0	<i>ns</i>	1.0	3.0	*
voor webcam masturbieren	7.7	6.1	<i>ns</i>	0.6	3.0	***
<i>totaal mediagerelateerd</i>	16.8	17.7	<i>ns</i>	4.7	12.2	***
<i>Grensoverschrijdend seksueel gedrag met fysiek contact totaal</i>	44.0	35.6	**	26.5	47.8	***
<i>Grensoverschrijdend seksueel gedrag zonder fysiek contact totaal</i>	43.1	30.6	***	16.3	32.8	***
<i>Grensoverschrijdende seks totaal</i>	58.9	48.6	***	34.6	59.1	***

¹ Het gaat hierbij om situaties waarin iemand niet wilde, aandrang op stoppen of géén toestemming gaf.^a Verschil kan niet worden getoetst wegens te lage Minimal Expected Count*** $p < .001$; ** $p < .01$; * $p < .05$

Risico- en beschermingsfactoren voor grensoverschrijdende seksuele ervaringen

In Tabel 2 zijn de risico- en beschermingsfactoren voor het meemaken van de zes typen grensoverschrijdende seksuele ervaringen weergegeven. De resultaten worden hieronder per type ervaring besproken.

Het regressiemodel voor het meemaken van grensoverschrijdende seksuele ervaringen in het afgelopen jaar waarbij sprake was van onverwachte seksuele avances was significant (X^2 ($df = 31$) = 124.52, $p = .000$) en verklaarde 15% van de variantie in de uitkomstvariabele. Jongere vrouwen en mannen bleken een verhoogd risico op deze ervaringen te lopen. Verder speelde iemands eerdere gedrag ook een rol: jongeren die bij de eerste meting aangaven meer te drinken tijdens het uitgaan en dates, maakten in het afgelopen jaar vaker mee dat iemand hen opeens zoende of seksueel

betastte. Ook iemands seksuele attitudes en motieven waren van belang. Degenen die meer seksuele eigenwaarde hadden, en jongeren die minder vaak seks hadden uit opwindingsmotieven (bijvoorbeeld omdat ze seks lekker of spannend vonden), maakten vaker mee dat iemand hen opeens zoende of aanraakte. Ambigue communicatie speelde ook een rol: jongeren die vaker 'ja' tegen seks zeggen die ze níet willen of 'nee' tegen seks die ze wél willen, rapporteerden vaker dat zij opeens betast of gezoend werden terwijl ze dat niet wilden.

Het model voor het meemaken van verbale manipulatie was ook significant ($\chi^2 (df = 31) = 125.97, p = .000$). Het model verklaarde 16% van de variantie. Uit de analyses bleek dat vrouwen een verhoogd risico liepen op het meemaken van verbale manipulatie, evenals jongere deelnemers. Een aantal gedragsmaten beïnvloedde ook de kans op het wel of niet meemaken van verbale manipulatie. Jongeren die meer tv keken, minder Internetten en meer verschillende seksuele partners hadden gehad, rapporteerden vaker ervaring met verbale manipulatie. Hetzelfde gold voor jongeren die vaker seks hadden uit copingsmotieven (bijvoorbeeld omdat ze zich 'down' voelden). Net als bij het meemaken van ervaringen waarbij een partner opeens begon met zoenen of betasten, speelde symbolisch verzet een rol: jongeren die aangaven vaker 'nee' te hebben gezegd tegen seks die ze wél wilden, werden vaker verbaal gemanipuleerd tot seks. De kans op het meemaken van verbale manipulatie werd verkleind door een goede band met de ouders.

Ook het model voor het meemaken van situationeel misbruik was significant ($\chi^2 (df = 31) = 117.87, p = .000$). Het model verklaarde 21% van de variantie. Een aantal sociaaldemografische achtergrondvariabelen speelde een rol. Jongere vrouwen en mannen, jongeren met een niet-westerse achtergrond en homoseksuele, lesbische en biseksuele jongeren maakten in het afgelopen jaar vaker mee dat iemand misbruik maakte van het feit dat ze dronken waren om seks met hen te kunnen hebben. Verder speelden eerdere gedragingen een rol: degenen die eerder meer alcohol dronken, minder Internetten en ervaring hadden met het ontvangen van geld of andere materiële zaken voor seks, rapporteerden meer situationeel misbruik. Situationeel misbruik werd ook meer gerapporteerd door jongeren die vaker seks hadden uit zelfbevestigingsmotieven en door jongeren die minder goed in staat waren seks die zichzelf niet wilden te weigeren.

Tabel 2. Risico en beschermingsfactoren voor het meemaken van grensoverschrijdende seks in het afgelopen jaar (Odds Ratio) ($n = 1130$)

	onverwacht	Meemaken				
		verbaal	situatie	dwang	direct	media
<i>Sociaal- demografische kenmerken</i>						
geslacht	1.54	1.73*	2.00	2.50	2.01*	1.02
leeftijd	.84***	.88**	.89*	.78*	.88***	.86***
opleiding	1.32	1.21	1.05	.81	1.34*	1.10
ethniciteit	1.12	1.29	2.10*	.64	.89	.87
waarde aan religie hechten	1.10	.99	.92	1.34*	1.08	1.23*
seksuele oriëntatie	1.52	.95	2.02*	.91	.87	.76
<i>Achtergrond en gedrag</i>						
alcoholgebruik	1.09*	.97	1.30***	.98	1.03	1.04
tv kijken	.93	1.17*	1.04	.79	.98	.91
Internetten	.88	.81*	.78*	.91	.92	1.06
porno kijken	.93	.90	.89	.93	1.02	1.03
hoeveelheid seksuele partners	1.17	1.23**	1.16	1.20	1.14*	1.09
leeftijd bij eerste keer seks	1.07	1.00	.99	1.07	1.01	.99
ooit onenightstand gehad	.85	.73	1.19	1.21	.81	.80
ooit betaald of iets anders gegeven voor seks	.70	1.31	.25	.96	1.16	.96
ooit geld of iets anders gekregen voor seks	1.25	1.33	3.22*	2.67	2.12	3.82**
ooit seks met iemand via Internet leren kennen	1.14	1.21	1.25	1.62	1.46*	2.09***
<i>Seksuele attitudes en motieven</i>						
attitude ten opzichte van dwang	1.20	1.02	1.14	.74	.78	.75
seksuele eigenwaarde	1.65**	1.39	.99	.91	1.14	1.03
seksueel sensatie zoeken	1.37	1.15	1.11	1.72	1.22	1.53*
seks vanwege goedkeuring vrienden	.75	1.10	1.41	2.93*	1.00	1.25
seks vanwege coping	1.17	1.37*	1.10	1.31	1.19	1.09
seks vanwege zelfbevestiging	.99	1.00	1.38*	1.04	.95	.94
seks vanwege opwinding	.75*	.89	.91	.83	.80*	.89
seks vanwege intimiteit	.96	.87	.84	1.08	.98	.87
seks vanwege goedkeuring partner	1.06	1.19	.92	.59	1.36	1.37
<i>Seksuele en relationele vaardigheden</i>						
in staat zijn om seks te initiëren	.86	.96	.76	1.20	1.13	1.28
in staat zijn om seks te weigeren	.95	.81	.70*	.63	.86	.96
symbolisch verzet	1.47***	1.32*	1.02	1.09	1.39***	1.17
instemmen met ongewilde seks	1.22*	1.21	1.16	1.25	1.20	1.16
<i>Sociale context</i>						
sociale integratie	.86	.95	1.42	.98	.88	.92
band met ouders	.97	.83*	.99	.74	.94	.99
percentage verklaarde variantie (Nagelkerke R^2)	.15***	.16***	.21***	.20***	.14***	.14***

*** $p < .001$; ** $p < .01$; * $p < .05$

De risico- en beschermingsfactoren voor het meemaken van seksuele dwang vormden tezamen ook een significant model en verklaarden 20% van de variantie ($\chi^2 (df = 31) = 67.78, p = .000$). Er waren drie unieke risicofactoren, waarvan twee sociaaldemografische kenmerken. Jongere deelnemers en jongeren die meer waarde hechtten aan religie, maakten vaker seksuele dwang mee in het afgelopen jaar. Daarnaast speelden seksuele motieven een rol. Degenen die vaker aangaven seks te hebben omdat hun vrienden dat ook hebben of omdat anderen anders over ze gaan praten of grappen maken, rapporteerden vervolgens meer ervaringen met dwang.

Het model voor het verklaren van het meemaken van directe grensoverschrijding zonder fysiek contact was ook significant ($\chi^2 (df = 31) = 125.80, p = .000$) en verklaarde 14% van de variantie in de uitkomstmaat. Drie sociaaldemografische kenmerken waren van belang. Vrouwen, jongere deelnemers en deelnemers met een hoger opleidingsniveau rapporteerden vaker dat ze directe vormen van niet-fysieke grensoverschrijdende seksuele ervaringen hadden meegemaakt in het afgelopen jaar. Ook eerder seksueel gedrag speelde een rol. Deelnemers die eerder aangaven dat ze meer verschillende seksuele partners hadden gehad en seksuele ervaring hadden met partners die ze op Internet hadden leren kennen, maakten vervolgens vaker directe grensoverschrijding zonder fysiek contact mee. Datzelfde gold voor jongeren die minder vaak seksuele opwindings als motief hadden om seks te hebben, en jongeren die eerder vaker 'nee' tegen seks zeiden terwijl ze wel seks wilden en van plan waren te hebben.

Tot slot was ook het laatste model significant ($\chi^2 (df = 31) = 98.17, p = .000$). Veertien procent van de variantie in het meemaken van grensoverschrijding via media werd verklaard door de risico- en beschermingsfactoren. Hieraan leverden leeftijd, religie, ervaring met passieve ruilseks, ervaring met seks met iemand die men via het Internet had leren kennen en seksueel sensatie zoeken een unieke bijdrage. Jongere deelnemers en deelnemers die meer waarde hechtten aan religie, maakten vaker grensoverschrijding seksuele ervaringen via media mee in het afgelopen jaar. Ook jongeren die in het verleden wel eens geld of goederen ontvingen voor seks en jongeren die seksuele ervaringen hadden met iemand die ze via het Internet hadden leren kennen, rapporteerden meer ervaringen met medegerelateerde grensoverschrijding. Tot slot liepen ook jongeren die hoger scoorden op seksueel sensatie zoeken een verhoogde kans op het meemaken van grensoverschrijding via media.

Risico- en beschermingsfactoren voor grensoverschrijdende seksuele gedragingen

In Tabel 3 zijn de risico- en beschermingsfactoren voor het uitoefenen van vijf typen van grensoverschrijdende seksuele gedragingen weergegeven. Seksuele dwang in het afgelopen jaar werd te weinig gerapporteerd om hier betrouwbare analyses voor te kunnen uitvoeren. De overige analyses worden hieronder toegelicht.

Het model dat betrekking heeft op het voorspellen van onverwachte seksuele avances was significant ($\chi^2 (df = 31) = 98.17, p = .000$) en verklaarde 16% van de variantie in de uitkomstmaat. Er waren vijf unieke factoren. Ten eerste maakten mannen vaker onverwachte en ongewenste seksuele avances. Ook jongeren die meer dronken tijdens het uitgaan of dates, hadden vaker iemand opeens gezoend of betast terwijl de ander dat niet wilde. Daarnaast waren seksuele en relationele vaardigheden van belang. Jongeren die zelf minder goed seks kunnen weigeren gingen vaker over andermans grens, net als jongeren die zelf ambigue communiceerden (vaker 'ja' tegen seks te zeggen die ze niet willen of 'nee' tegen seks die ze wél willen).

Ook het model voor het voorspellen van het uitoefenen van verbale manipulatie was significant ($\chi^2 (df = 31) = 83.61, p = .000$). Twaalf procent van de variantie werd verklaard. Er was één unieke risicofactor: jongeren die aangaven meer op zoek te zijn naar seksuele sensatie, rapporteerden meer verbale manipulatie van partners tot seks.

Situationeel misbruik werd ook voorspeld door het model van risico- en beschermingsfactoren ($\chi^2 (df = 31) = 113.93, p = .000$). Het model verklaarde 26% van de variantie in situationeel misbruik. Twee factoren leverde een unieke bijdrage. Vrouwen en mannen die jonger waren toen ze voor het

eerst seks hadden maakten vaker gebruik van de dronkenschap van hun partner om seks met hen te kunnen hebben. Ook degenen die een positievere attitude hadden ten opzichte van het uitoefenen van seksuele dwang gingen vaker over andermans grens heen.

Het model voor directe vormen van grensoverschrijding zonder fysiek contact was significant ($\chi^2 (df = 31) = 114.27, p = .000$) en verklaarde 15% van de variantie in de uitkomstmaat. Mannen oefenden vaker directe grensoverschrijding uit in het afgelopen jaar. Meerdere seksuele attitudes en motieven speelden een unieke rol. Jongeren die op zoek waren naar seksuele sensatie, jongeren die seks hadden uit coping motieven en jongeren die minder vaak seks hadden uit opwindingsmotieven oefenden vaker directe grensoverschrijding zonder fysiek contact uit. Ook communicatieve vaardigheden maakten uit: degenen die zelf minder goed in staat waren hun eigen grenzen aan te geven gingen ook eerder over de grenzen van anderen heen.

Het model voor het voorspellen van het vertonen van grensoverschrijdend seksueel gedrag via de media was ook significant ($\chi^2 (df = 31) = 62.30, p = .001$). Het model verklaarde 14% van de variantie in de uitkomstmaat. Alhoewel de factoren tezamen een significant model opleverden, leverde geen van de factoren een unieke bijdrage aan deze voorspelling.

Tabel 3. Risico en beschermingsfactoren voor het vertonen van grensoverschrijdende seks in het afgelopen jaar (Odds Ratio) (n = 1139)

		Vertonen					
		onverwachts	verbaal	situatie	dwang ¹	direct	media
<i>Sociaal- demografische kenmerken</i>							
	geslacht	.36***	.70	.53	-	.52**	.53
	leeftijd	.93	1.02	1.11	-	1.01	.98
	opleiding	1.10	1.11	1.02	-	.73	.71
	etniciteit	1.09	1.05	2.19	-	1.38	1.70
	waarde aan religie hechten	1.08	1.06	.77	-	.98	1.06
	seksuele oriëntatie	1.03	.82	1.16	-	.93	.58
<i>Achtergrond en gedrag</i>							
	alcoholgebruik	1.13**	1.06	1.15	-	1.07	1.02
	tv kijken	1.15	1.10	1.17	-	1.01	1.03
	Internetten	1.03	1.02	.79	-	.99	1.34
	porno kijken	.93	1.00	1.33	-	1.01	1.17
	hoeveelheid seksuele partners	.98	1.11	.93	-	.89	1.10
	leeftijd bij eerste keer seks	.92	.97	.81**	-	.92	.90
	ooit onenightstand gehad	1.03	.84	1.06	-	.86	.68
	ooit betaald of iets anders gegeven voor seks	.74	2.35	3.26	-	1.17	.95
	ooit geld of iets anders gekregen voor seks	1.09	1.14	.51	-	2.27	.86
	ooit seks met iemand via Internet leren kennen	1.23	.92	1.40	-	1.21	1.22
<i>Seksuele attitudes en motieven</i>							
	attitude ten opzichte van dwang	1.02	1.04	2.00*	-	1.00	.90
	seksuele eigenwaarde	1.03	1.22	.93	-	1.03	1.37
	seksueel sensatie zoeken	1.40	1.61*	1.21	-	1.78**	1.70
	seks vanwege goedkeuring vrienden	.86	1.65	1.23	-	.87	.78
	seks vanwege coping	1.16	.96	1.26	-	1.31*	1.00
	seks vanwege zelfbevestiging	.97	.94	.79	-	1.06	1.23
	seks vanwege opwinding	.91	1.30	1.26	-	.75*	.77
	seks vanwege intimiteit	.98	.89	.87	-	.97	.97
	seks vanwege goedkeuring partner	.69	1.06	1.50	-	1.01	1.26
<i>Seksuele en relationele vaardigheden</i>							
	in staat zijn om seks te initiëren	.94	1.14	.74	-	1.06	.90
	in staat zijn om seks te weigeren	.78*	.84	.94	-	.74*	.82
	symbolisch verzet	1.29**	1.21	.84	-	1.05	1.15
	instemmen met ongewilde seks	1.37**	1.09	1.22	-	1.04	.96
<i>Sociale context</i>							
	sociale integratie	.88	.72	.77	-	1.08	.79
	band met ouders	1.09	1.01	1.03	-	.91	.94
percentage verklaarde variantie (Nagelkerke R ²)		.16***	.12***	.26***		.15***	.14**

¹Wegens een te lage frequentie van het vertonen van seksuele dwang kon deze analyse niet worden uitgevoerd
 *** p < .001; ** p < .01; * p < .05

Revictimizatie en recidive

In Tabel 4 wordt de mate van revictimizatie weergegeven. Voor alle typen grensoverschrijdende seksuele ervaringen gold dat jongeren die eerder een specifiek type seksuele grensoverschrijding meemaakten, drie keer zoveel kans liepen op het meemaken van dat specifieke type grensoverschrijding in het afgelopen jaar. Zo maakte bijvoorbeeld 10.3% van de jongeren die nooit eerder verbale manipulatie tot seks meemaakte dit wel mee in het afgelopen jaar, terwijl van de jongeren die hier al wel eerder ervaring mee hadden, een derde (34.2%) dit meemaakte in het afgelopen jaar.

Het meemaken van een specifieke vorm van seksuele grensoverschrijding verhoogde niet alleen de kans om dat specifieke type grensoverschrijding weer mee te maken, het maakte jongeren ook kwetsbaarder voor andere typen van grensoverschrijdende seksuele ervaringen. Voor alle typen grensoverschrijding gold dat het eerder meemaken ervan iemands kansen op andere vormen van grensoverschrijding verhoogde.

Tabel 4. Revictimizatie (%) ($n = 885$)

		meegemaakt in afgelopen jaar met							
		verbaal	situatie	dwang	direct	media	fysiek contact totaal	zonder fysiek contact totaal	totaal
<i>tussen 14de verjaardag en jaar geleden</i>									
verbaal	wel	34.2***					54.4***	51.6***	69.8***
	niet	10.3***					27.8***	27.7***	40.9***
situatie	wel		23.8***				59.7***	51.6***	71.4***
	niet		7.1***				36.8***	37.1***	51.8***
dwang	wel			10.3***			56.9***	61.2***	74.1***
	niet			2.7***			39.2***	36.9***	53.1***
direct	wel				47.6***		50.5***	51.0***	66.8***
	niet				17.2***		24.5***	19.2***	34.8***
media	wel					30.0***	52.8***	55.9***	70.5***
	niet					7.1***	33.7***	29.0***	45.5***

*** $p < .001$; ** $p < .01$; * $p < .05$

In Tabel 5 wordt de mate van recidive weergegeven. Voor alle typen grensoverschrijdende seksuele gedragingen gold hetzelfde als voor de ervaringen: jongeren die eerder een specifiek type grensoverschrijding vertoonden, liepen drie tot vier maal zoveel kans om dat vervolgens weer te hebben gedaan. Zo gebruikte 7.7% van de jongeren die nooit eerder verbale manipulatie hadden gebruikt in het afgelopen jaar verbale manipulatie om seks te kunnen hebben met een partner die dat niet wilde, terwijl van de jongeren die al wel eerder verbale manipulatie hadden gebruikt om seks te kunnen hebben, een derde (32.8%) dit gedrag vertoonde in het afgelopen jaar.

Het vertonen van een specifieke vorm van grensoverschrijding verhoogde niet alleen de kans om dat type grensoverschrijding weer te vertonen, het verhoogde ook de kans om andere type grensoverschrijdende seksuele gedragingen uit te oefenen.

De incidentie van het uitoefenen van seksuele dwang was te laag om betrouwbare uitspraken over recidive te kunnen doen.

Tabel 5. Recidive (%) (n = 885)

		wel vertoont in afgelopen jaar							
		verbaal	situatie	dwang	direct	media	met fysiek contact totaal	zonder fysiek contact totaal	totaal
<i>tussen 14de verjaardag en jaar geleden</i>									
verbaal	wel	32.8***					56.4***	30.8***	63.1***
	niet	7.7***					22.1***	13.5***	29.5***
situatie	wel		22.1***				53.2***	32.5***	58.4***
	niet		3.5***				27.4***	15.9***	34.8***
dwang	wel			0.0 ¹			47.4	45.0 ¹	65.0**
	niet			0.8 ¹			29.1	16.6 ¹	36.1**
direct	wel				31.1***		43.0***	31.6***	53.8***
	niet				7.8***		20.8***	8.0***	25.8***
media	wel					21.0***	50.4***	40.3***	60.5***
	niet					2.7***	26.4***	13.8***	33.2***

¹Wegens een te lage frequentie van het vertonen van seksuele dwang kon deze analyse niet worden uitgevoerd
 *** p < .001; ** p < .01; * p < .05

Risico- en beschermingsfactoren voor revictimizatie en recidive

In Tabel 6 staan de uitkomsten van de multinominale logistische regressieanalyse met betrekking tot het (herhaaldelijk) meemaken van grensoverschrijdende seksuele ervaringen. Het model is significant ($X^2 (df = 93) = 309.06, p = .000$) en verklaarde 35 procent van de variantie. Voor het analyseren van de risico- en beschermingsfactoren van het herhaald meemaken van grensoverschrijdende ervaringen, is de laatste kolom in de tabel van belang. Deze kolom geeft weer waarin jongeren die eerder grensoverschrijding meemaakten, maar in het afgelopen jaar geen ervaring hadden, verschillen van degenen die het eerder meemaakten en nu wederom grensoverschrijdende ervaringen rapporteren.

Jongeren die wederom grensoverschrijding meemaakten waren jonger dan deelnemers die dit wel eerder meemaakten, maar niet in het afgelopen jaar. Revictimizatie is ook gerelateerd aan de hoeveelheid en het type partners. Degenen die wederom grensoverschrijdende seksuele ervaringen rapporteerden hadden meer verschillende seksuele partners, maar hadden minder vaak ervaring met one-night-stands. Verder gaven gerevictimizeerde jongeren aan dat zij vaker hadden ingestemd met seks die ze zelf eigenlijk niet wilden ('ja' zeggen terwijl ze 'nee' bedoelen). Ook hadden deze jongeren een positievere attitude ten opzichte van seksuele dwang.

In Tabel 7 staan de uitkomsten van de multinominale logistische regressieanalyse met betrekking tot het (herhaaldelijk) vertonen van grensoverschrijdende seksuele gedragingen. Het model was significant ($X^2 (df = 87) = 250.03, p = .000$) en verklaarde 14 procent van de variantie in de uitkomstmaat. De laatste kolom in de tabel geeft weer waarin jongeren die eerder grensoverschrijding vertoonden maar in het afgelopen jaar niet, verschillen van degenen die het eerder vertoonden en nu wederom grensoverschrijdende gedragingen rapporteren.

In tegenstelling tot jongeren die wel eerder grenzen overschreden maar dit in het afgelopen jaar niet hebben gedaan, waren recidivisten vaker mannen. Ze hadden ook minder vaak ervaring met onenightstands, maar wel vaker ervaring met seks met partners die ze via Internet hadden leren kennen. Zelf konden jongeren die herhaald over de grenzen van partners gingen ook minder goed ongewenste seks weigeren.

Tabel 6. Risico en beschermingsfactoren voor revictimizatie met fysiek contact (deelnemers met revictimizatie zijn referentie categorie) (Odds Ratio) ($n = 885$)

	geen ervaringen	nieuwe ervaringen	geen ervaring in afgelopen jaar
<i>Sociaal- demografische kenmerken</i>			
geslacht	2.74**	1.86	1.67
leeftijd	1.11	.79*	1.13*
opleiding	1.67*	1.25	1.44
etniciteit	1.01	.38*	1.52
waarde aan religie hechten	1.04	1.04	1.08
seksuele oriëntatie	1.31	.68	1.02
<i>Achtergrond en gedrag</i>			
alcoholgebruik	.95	.98	.90
tv kijken	1.00	.79	.98
Internetten	1.12	1.11	1.12
porno kijken	1.04	.85	.96
hoeveelheid seksuele partners	.70***	.77*	.79**
leeftijd bij eerste keer seks	1.09	1.36*	1.00
ooit onenightstand gehad	1.06	1.02	.57*
ooit betaald of iets anders gegeven voor seks	.08	.03*	.11
ooit geld of iets anders gekregen voor seks	1.48	.31	.74
ooit seks met iemand via Internet leren kennen	.97	.70	.87
<i>Seksuele attitudes en motieven</i>			
attitude ten opzichte van dwang	.73	1.02	.56*
seksuele eigenwaarde	.72	.03	.65
seksueel sensatie zoeken	.93	1.15	.90
seks vanwege goedkeuring vrienden	1.45	2.25	1.34
seks vanwege coping	.80	.98	.72
seks vanwege zelfbevestiging	1.03	.85	1.17
seks vanwege opwinding	1.28	1.04	1.28
seks vanwege intimiteit	1.07	1.04	.97
seks vanwege goedkeuring partner	.58	1.68	.96
<i>Seksuele en relationele vaardigheden</i>			
in staat zijn om seks te initiëren	1.11	.99	1.04
in staat zijn om seks te weigeren	1.42*	2.33***	1.17
symbolisch verzet	.59***	.92	.83
instemmen met ongewilde seks	.40***	.53**	.75*
<i>Sociale context</i>			
sociale integratie	1.11	.74	1.35
band met ouders	1.33*	1.48**	.97

*** $p < .001$; ** $p < .01$; * $p < .05$

Tabel 7. Risico en beschermingsfactoren voor recidive met fysiek contact (deelnemers met recidive zijn referentie categorie) (Odds Ratio) (n = 885)

	geen gedragingen	nieuwe gedragingen	geen gedraging in afgelopen jaar
<i>Sociaal- demografische kenmerken</i>			
geslacht	.23***	.40*	.42*
leeftijd	.91	.83*	1.03
opleiding	1.21	1.17	1.25
etniciteit	1.57	1.65	1.40
waarde aan religie hechten	1.05	1.06	1.20
seksuele oriëntatie	.97	.89	.85
<i>Achtergrond en gedrag</i>			
alcoholgebruik	.85*	.98	.93
tv kijken	.88	1.01	.76
Internetten	1.05	1.10	1.13
porno kijken	1.07	1.11	1.33
hoeveelheid seksuele partners	.85	.77*	.82
leeftijd bij eerste keer seks	1.21*	1.13	1.04
ooit onenightstand gehad	.86	.59	.34**
ooit betaald of iets anders gegeven voor seks	^a	^a	^a
ooit geld of iets anders gekregen voor seks	^a	^a	^a
ooit seks met iemand via Internet leren kennen	.87	1.20	2.26*
<i>Seksuele attitudes en motieven</i>			
attitude ten opzichte van dwang	.85	.91	1.24
seksuele eigenwaarde	1.31	1.10	1.03
seksueel sensatie zoeken	.49*	.55	.64
seks vanwege goedkeuring vrienden	.51	1.03	.68
seks vanwege coping	.97	.91	.74
seks vanwege zelfbevestiging	1.03	1.18	1.13
seks vanwege opwinding	.97	1.13	.98
seks vanwege intimiteit	.98	.87	1.32
seks vanwege goedkeuring partner	1.40	.91	1.56
<i>Seksuele en relationele vaardigheden</i>			
in staat zijn om seks te initiëren	.71	.68	.95
in staat zijn om seks te weigeren	1.76**	1.18	1.65*
symbolisch verzet	.67**	.85	.74
instemmen met ongewilde seks	1.06	1.19	.93
<i>Sociale context</i>			
sociale integratie	1.58	1.28	1.30
band met ouders	1.11	1.07	1.03

^a Het opnemen van deze variabelen in het model leidt tot een instabiel model. De variabelen zijn daarom niet in het model opgenomen.

*** $p < .001$; ** $p < .01$; * $p < .05$

Discussie

Incidentie van grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen

In totaal maakten bijna zes van de tien onderzochte vrouwen (58.9%) en vijf van de tien deelnemende mannen (48.6%) in het afgelopen jaar een seksuele ervaring mee die voor hen over een grens ging. Deze ervaringen variëren onderling sterk. Onder vrouwen en mannen uit de steekproef werd het meemaken van directe vormen van grensoverschrijding zonder fysiek contact (bijv. aangestaard worden of seksuele opmerkingen krijgen) het meeste gerapporteerd (resp. 41.2% en 26.2%). Seksuele dwang werd door beide seksen het minst frequent gerapporteerd (resp. 4.6% en 2.4%).

Opvallender dan de sekseverschillen zijn de sekseovereenkomsten in de incidentie onder de deelnemende vrouwen en mannen. Voor een meerderheid van de grensoverschrijdende seksuele ervaringen verschilde de incidentie tussen vrouwen en mannen niet. Sekseverschillen zijn wel aanwezig in de incidentie van grensoverschrijdende seksuele gedragingen: mannen rapporteerden vaker dat zij over andermans grenzen zijn gegaan. In totaal vertoonde 34.6% van de vrouwen en 59.1% van de mannen een of meerdere vormen van grensoverschrijdend seksueel gedrag in het afgelopen jaar. Het meest frequent werden onverwachte en ongewenste seksuele avances gerapporteerd (17.4% van de vrouwen en 33.2% van de mannen). Seksuele dwang in het afgelopen jaar werd het minst gerapporteerd door de onderzochte jongeren (0.8% van de vrouwen en 2.0% van de mannen).

Er zijn verschillende verklaringen te geven voor de sekseovereenkomsten in de incidentie van grensoverschrijdende seksuele ervaringen en de sekseverschillen in de incidentie van grensoverschrijdende seksuele gedragingen. In het huidige onderzoek wordt gebruik gemaakt van een neutrale manier van bevraging, die geënt is op concrete ervaringen en gedragingen. Hierdoor kan het voor mannen makkelijker worden bepaalde ervaringen te rapporteren, omdat zij deze ervaringen mogelijk herkennen in de neutrale, gedragsmatige beschrijving, maar deze ervaringen zelf wellicht niet als grensoverschrijdende seks zouden typeren. Ook kan het zijn dat de toegenomen belangstelling voor grensoverschrijdende seksuele ervaringen van mannen het taboe om deze ervaringen te rapporteren deels heeft doorbroken.

Het uitoefenen van seksuele grensoverschrijding wordt wel vaker door mannen dan vrouwen gerapporteerd. Deze op het eerste gezicht tegenstrijdige bevinding (geen sekseverschil voor ervaringen, wel voor gedragingen) kan deels verklaard worden door grensoverschrijdende ervaringen die mannen met andere mannen hebben. Een andere, aanvullende, verklaring is dat mannen zich meer dan vrouwen bewust zijn van het feit dat zij andermans grenzen kunnen overschrijden. Vrouwen krijgen deze boodschap minder vaak te horen (zij worden eerder gewaarschuwd om hun eigen grenzen in de gaten te houden), waardoor zij seksuele situaties waarin zij over een grens van een partner gaan mogelijk niet herkennen en ook niet rapporteren. Tot slot is in dit onderzoek geen gebruik gemaakt van een representatieve steekproef, waardoor ook een seksevertekening kan optreden.

Risico- en beschermingsfactoren voor het meemaken en vertonen van diverse vormen van grensoverschrijdende seks

Niet alle jongeren liepen een even grote kans om grensoverschrijdende seksuele ervaringen mee te maken. Allereerst maakten sommige sociaaldemografische groepen (bepaalde typen) grensoverschrijding relatief vaak mee. Voor alle typen grensoverschrijding bleek leeftijd een belangrijke factor: jongere deelnemers rapporteerden vaker grensoverschrijdende ervaringen dan jongeren die al wat ouder zijn. Verder liepen bepaalde groepen jongeren meer risico op specifieke vormen van grensoverschrijding. Vrouwen rapporteerden bijvoorbeeld vaker dat zij verbaal gemanipuleerd werden tot seks en hadden meer ervaring met directe vormen van grens-

overschrijding zonder fysiek contact. Een ander voorbeeld is dat zowel jongeren met een niet-westerse achtergrond als homoseksuele of biseksuele jongeren vaker situationeel misbruik rapporteerden in het afgelopen jaar.

Naast sociaaldemografische factoren bleek ook iemands gedrag een rol te spelen. Middelen- en mediagebruik waren gerelateerd aan het meemaken van fysieke vormen van grensoverschrijding. Jongeren die meer alcohol dronken, rapporteerden vaker ervaringen met onverwachte en ongewenste seksuele avances en met situationeel misbruik. Vaker Internetten was gerelateerd aan het minder meemaken van bepaalde typen grensoverschrijding, terwijl jongeren die vaker tv keken vaker verbale manipulatie rapporteerden. Van de gedragsmaten die betrekking hadden op iemands seksuele gedrag, speelden een grotere hoeveelheid partners, ervaring met ruilseks en seks met iemand die men via Internet had leren kennen een rol. Deze seksuele ervaringen waren gerelateerd aan het vaker meemaken van één of meerdere typen grensoverschrijdende ervaringen. De verbanden tussen iemands seksuele gedrag en het al dan niet meemaken van grensoverschrijdende ervaringen kunnen deels worden verklaard vanuit de routine/activiteitentheorie (Finkelhor & Asdigian, 1996). Deze theorie stelt dat jongeren met een bepaalde levenswijze of een bepaald activiteitenpatroon vaker in situaties komen waarin de kans op grensoverschrijdende ervaringen hoger, of juist lager, is. Een voorbeeld is het verband tussen meer alcoholgebruik en het meemaken van ongewenste aanrakingen of zoenen, of een partner die gebruik maakt van het feit dat iemand dronken is. Mogelijkerwijs is de situatie waarin jongeren zich bevinden aan beide debet: zowel deze grensoverschrijdende ervaringen als het verhoogde alcoholgebruik vinden waarschijnlijk in de context van het uitgaansleven plaats.

Seksuele motieven speelden ook een rol bij verschillende grensoverschrijdende ervaringen. In het algemeen komt het beeld naar voren dat het hebben van seks uit positieve beweegredenen (seks hebben om iets leuks te krijgen) beschermend werkt, terwijl het hebben van seks uit negatieve beweegredenen (seks hebben om iets negatiefs te vermijden) een risicofactor lijkt te zijn. Het verband tussen seksuele motieven en grensoverschrijding is nog niet vaak onderzocht, maar in studies naar ander seksueel risicogedrag (bijvoorbeeld condoomgebruik of het hebben van onenightstands) kwam ook naar voren dat seksuele motieven een belangrijke factor zijn in het seksuele risicogedrag van (Nederlandse) jongeren (Cooper, Shapiro, & Powers, 1998; Gebhardt, Kuyper, & Dusseldorp, 2007; Gebhardt, Kuyper, & Grunsven, 2003).

De seksuele en relationele vaardigheden van jongeren speelden ook een rol in het verklaren van grensoverschrijdende seksuele ervaringen. Jongeren die meer ervaringen rapporteerden met symbolisch verzet (nee zeggen tegen seks die ze eigenlijk wel willen) rapporteerden ook meer ervaringen met onverwachte en ongewenste seksuele avances, verbale manipulatie en directe grensoverschrijding zonder fysiek contact. Jongeren die vaker instemden met seks die zij zelf eigenlijk niet willen, rapporteerden ook vaker dat zij in het afgelopen jaar met ongewenste seksuele avances te maken hadden gekregen. Tot slot bleek het rapporteren van ervaringen met situationeel misbruik gerelateerd te zijn aan het minder goed in staat zijn om ongewenste seks te weigeren. De relaties tussen seksuele en relationele vaardigheden kwamen ook al in het eerste deel van 'Laat je nu horen!' (Kuyper et al., 2010) duidelijk naar voren, en zijn in lijn met internationale bevindingen (Krahé, Scheinberger-Olwig, & Kolpin, 2000; Krahé et al., 2003).

In tegenstelling tot de onderzoeksresultaten uit het eerste deel van 'Laat je nu horen!', speelde in het vervolgonderzoek de sociale context slechts een beperkte rol. Het enige significante verband werd gevonden tussen het hebben van een goede band met de ouders en het minder vaak meemaken van verbale manipulatie. Een verklaring hiervoor kan zijn dat een goede band met de ouders jongeren in staat stelt om adequater te communiceren en hun eigen beslissingen te maken (Coley, Medeiros, & Schindler, 2008) waardoor de kans op het verbaal gemanipuleerd worden tot seks door partners afneemt.

Met betrekking tot het vertonen van grensoverschrijdende seksuele gedragingen was opvallend dat, ondanks de hoeveelheid en brede range van onderzochte factoren, er weinig verbanden werden

gevonden. Dit suggereert dat er andere invloeden zijn die bepalender zijn dan de variabelen die in het huidige onderzoek zijn meegenomen. De verbanden die wel gevonden werden, vertoonden ook geen eenduidig patroon. Hieronder worden een aantal van deze verbanden die ons inziens van belang zijn toegelicht.

Jongeren die meer alcohol dronken tijdens het uitgaan of tijdens dates rapporteerden meer ervaring met ongewenste seksuele avances. Net als bij het meemaken van deze ervaringen kan de routine/activiteitentheorie (Finkelhor & Asdigian, 1996) hier deels een verklaring voor bieden. Een belangrijke factor was seksueel sensatie zoeken. Jongeren die op zoek waren naar spannende en nieuwe seksuele ervaringen, rapporteerden vaker dat zij een partner verbaal hadden gemanipuleerd om seks te hebben. Deze jongeren rapporteerden ook vaker directe vormen van grensoverschrijding zonder fysiek contact. Uit de eerdere resultaten van 'Laat je nu horen!' kwam seksueel sensatie zoeken ook als belangrijke factor naar voren (Kuyper et al., 2010). Seksueel sensatie zoeken was ook al een bekende risicofactor voor ander seksueel risicogedrag (Kalichman & Rompa, 1995; Gaither & Sellbom, 2003). Jongeren met een positievere attitude ten opzichte van seksuele dwang, maakten vaker gebruik van het feit dat iemand dronken was om seks te kunnen hebben. Tot slot lijken seksuele en relationele vaardigheden een rol te spelen bij ongewenste seksuele avances. Jongeren die niet duidelijk waren over of ze wel of niet seks wilden, rapporteerden vaker dat zij in het afgelopen jaar ongewenste seksuele avances hadden gemaakt.

Revictimizatie en recidive

Onder de onderzochte jongeren was in hoge mate sprake van revictimizatie en recidive. Jongeren die een grensoverschrijdende seksuele ervaring hadden opgedaan na hun veertiende verjaardag, liepen een twee à drie keer zo grote kans om in het afgelopen jaar weer een grensoverschrijdende seksuele ervaring mee te maken. Het meemaken van een specifieke vorm van seksuele grensoverschrijding verhoogde zowel de kans op het meemaken van dat specifieke type seksuele grensoverschrijding, als ook de kans op andere typen grensoverschrijdende seksuele ervaringen. Hetzelfde is het geval voor het vertonen van grensoverschrijdende seksuele gedragingen: jongeren die eerder een specifiek type seksuele grensoverschrijding vertoonden, liepen drie tot vier maal zoveel kans om dat in het afgelopen jaar weer te hebben gedaan, als ook om in het afgelopen jaar andere typen grensoverschrijdend seksueel gedraging te hebben vertoond. Deze bevindingen zijn in lijn met de internationale literatuur, waaruit het eerder meemaken of vertonen van grensoverschrijdende seksuele ervaringen of gedragingen als een van de belangrijkste risicofactoren naar voren komt (Fargo, 2009; Gydicz, Hanson, & Layman, 1995; Hines, 2007; Young & Furman, 2008).

Risico- en beschermingsfactoren voor revictimizatie en recidive

Niet alle jongeren die eerder grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen meemaakten of vertoonden, rapporteerden deze ervaringen of gedragingen ook in het afgelopen jaar. Jongeren die eerder negatieve ervaringen hadden en ook in de afgelopen 12 maanden, verschilden in een aantal opzichten van de jongeren die wel eerder negatieve ervaringen meemaakten, maar niet in het afgelopen jaar. Deelnemers die ervaring hadden met revictimizatie waren jonger, hadden een groter aantal seksuele partners, rapporteerden minder vaak ervaring met onenightstands, hadden een positievere attitude ten aanzien van seksuele dwang en stemden vaker in met seks die ze eigenlijk zelf niet wilden. Deze risicofactoren voor revictimizatie zagen we deels ook al bij het voorspellen van het meemaken van ervaringen in het afgelopen jaar. Een opvallende bevinding is wellicht de "beschermende" invloed van onenightstands, omdat het hebben van seks met losse partners bekend staat als een risicofactor (Flack et al., 2007; Testa & Dermen, 1999). Een mogelijke verklaring hiervoor is dat jongeren die eerder grensoverschrijding meemaakten met een onenightstand, daarna geen seks meer hebben met deze partner. Jongeren die wel ervaring hebben met revictimizatie, maakten hun eerdere grensoverschrijdende ervaring wellicht mee in een relatie waarin zij nu nog zitten, wat de kans op het opnieuw meemaken van grensoverschrijding vergroot.

Een aanvullende verklaring is dat grensoverschrijdende seksuele ervaringen met name voorkomen met vaste partners (zie Kuyper et al., 2010).

Jongeren die eerder over andermans grenzen heen waren gegaan en dit in het afgelopen jaar weer deden, verschilden in een aantal opzichten van jongeren die eerder over iemands grens over gingen, maar niet recidiveerden. Recidivisten waren vaker mannen en hadden minder vaak ervaring met onenightstands, maar hadden wel vaker ervaring met seks met partners die ze via Internet hadden leren kennen. Recidiverende jongeren konden zelf ook minder goed ongewenste seks weigeren.

Beperkingen onderzoek

Naast de algemene beperkingen die er aan dit (type) onderzoek kleven en die uitgebreid in de vorige rapportage aan bod zijn gekomen (zie Kuyper et al., 2010), is de grootste beperking van deze vervolgstudie dat er een zekere mate van uitval heeft plaatsgevonden die de resultaten kan beïnvloeden. Het is echter onduidelijk in welke zin uitval de resultaten eventueel heeft beïnvloed. Enerzijds is het mogelijk dat jongeren die met grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen te maken hebben gehad minder geneigd zijn deel te nemen, omdat dit voor hen wellicht pijnlijke herinneringen bij hen oproept. Jongeren die andermans grenzen over zijn gegaan zullen wellicht niet meedoen omdat zij liever geen sociaal onwenselijke gedragingen rapporteren. Anderzijds kunnen jongeren met grensoverschrijdende ervaringen juist meer geneigd zijn om deel te nemen, omdat zij het belangrijk vinden om hun ervaringen te delen en zij wellicht de kans grijpen om hun verhaal kwijt te kunnen.

Aanbevelingen

Het huidige onderzoek draagt bij aan de kennis op het gebied van grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen onder Nederlandse jongeren, met name aan inzicht in factoren die over tijd samenhangen met grensoverschrijdende seksuele gedragingen en ervaringen, alsmede in factoren die een rol spelen bij revictimizatie en recidive. Toch blijft ook nu nog een aantal vragen onbeantwoord. Twee gebieden waarop vervolgonderzoek zich zou kunnen richten zijn jongeren die nu nog geen seksuele ervaring hebben en jongeren die grensoverschrijding vertonen. De eerste groep is in het huidige onderzoek buiten beschouwing gelaten. Omdat uit het onderzoek wel duidelijk naar voren komt dat jongeren die op vroegere leeftijd seksueel actief zijn een verhoogd risico lopen op grensoverschrijding, lijkt inzicht verkrijgen in de eerste stappen op de seksuele carrière ladder onontbeerlijk voor een goede preventie van grensoverschrijdende seks. Gezien de lage aantallen van seksuele dwang en de bevinding dat de meeste onderzochte risico- en beschermingsfactoren geen rol bleken te spelen in het verklaren van grensoverschrijdende gedragingen, zou vervolgonderzoek zich ook specifiek kunnen richten op jongeren die over de seksuele grenzen van anderen gaan, en ook andere potentiële risico- en beschermingsfactoren kunnen onderzoeken.

Ondanks dat een aantal vragen blijft liggen, biedt de huidige studie aanknopingspunten voor interventies op het gebied van de preventie van grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen. Allereerst onderstreept het onderzoek de noodzaak van seksuele en relationele vorming op jonge leeftijd. Jongere deelnemers liepen een verhoogde kans op grensoverschrijdende seksuele ervaringen. Deze jongeren zouden wellicht met een goede seksuele en relationele vorming op jonge leeftijd beter toegerust zijn in het kunnen stellen van hun eigen grenzen en het omgaan met risicovolle seksuele situaties.

Een tweede aanknopingspunt biedt de rol die seksuele en relationele vaardigheden blijken te spelen. Ambigue communicatie en/of het kunnen weigeren van ongewenste seks spelen een rol bij een aantal typen grensoverschrijdende ervaringen, evenals bij een aantal typen grensoverschrijdende gedragingen. Hierdoor lijkt het verbeteren van de seksuele en relationele vaardigheden van jongeren een mes dat aan twee kanten snijdt: jongeren die in staat zijn helder en

eenduidig over hun seksuele wensen en grenzen te communiceren hebben minder vaak ervaring met grensoverschrijdende gedragingen van anderen en gaan zelf ook minder vaak over andermans grens heen.

Referenties

- Coley, R.L., Medeiros, B.L., & Schindler, H.S. (2008). Using sibling differences to estimate effects of parenting on adolescent sexual risk behavior. *Journal of Adolescent Health, 43*, 133-140.
- Cooper, M.L., Shapiro, C.M., & Powers, A.M. (1999). Motivations for sex and risky sexual behavior among adolescents and young adults: A functional perspective. *Journal of Personality and Social Psychology, 75*, 1528-1558.
- Crown, L., & Roberts, L. (2007). Against their will: Young women's nonagentic sexual experiences. *Journal of Social and Personal Relationships, 24*, 385-404.
- Fargo, J.D. (2009). Pathways to adult sexual revictimization. Direct and indirect behavioural risk factors across the lifespan. *Journal of Interpersonal Violence, 24*, 1771-1791.
- Farris, C., Treat, T.A., Viken, R.J., & McFall, R.M. (2008). Sexual coercion and the misinterpretation of sexual intent. *Clinical Psychology Review, 28*, 48-66.
- Finkelhor, D., & Asdigian, N.L. (1996). Risk factors for youth victimization: Beyond a lifestyles/routine activities theory approach. *Violence and Victims, 11*, 3-19.
- Flack, W.F., Daubman, K.A., Caron, M.L., Asadorian, J.A., D'Aureli, N.R., Gigliotti, S.N., Hall, A.T., Kiser, S., & Stine, E.R. (2007). Risk factors and consequences of unwanted sex among university students. Hooking up, alcohol, and stress response. *Journal of Interpersonal Violence, 22*, 139-157.
- Gaither G.A, Sellbom M. The Sexual Sensation Seeking Scale: Reliability and validity within a heterosexual college student sample. *Journal of Personality Assessment, 81*, 157-167.
- Gebhardt, W.A., Kuyper, L., & Dusseldorp, E. (2006). Condom use at first intercourse with a new partner in female adolescents and young adults: the role of cognitive planning and motives for having sex. *Archives of Sexual Behavior, 35*, 217-223.
- Gebhardt, W.A., Kuyper, L., & Greunsvan, G. (2003). Need for intimacy in relationships and motives for sex as determinants of adolescent condom use. *Journal of Adolescent Health, 33*, 154-164.
- Graaf, H. de, Meijer, S., Poelman, J., & Vanwesenbeeck, I. (2005). *Seks onder je 25e. Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2005*. Delft: Eburon.
- Graaf, H. de, & Vanwesenbeeck, I. (2006). *Seks is een game. Gewenst en ongewenst seksueel gedrag van jongeren op Internet*. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.
- Gidycz, C.A., Hanson, K., & Layman, M. (1995). A prospective analysis of the relationships among sexual assault experiences. An extension of previous findings. *Psychology of Women Quarterly, 19*, 5-29.
- Hines, D.A. (2007). Predictors of sexual coercion against women and men: a multilevel, multinational study of university students. *Archives of Sexual Behavior, 36*, 403-422.
- Kalichman, S.C., & Rompa, D. (1995). Sexual sensation seeking and sexual compulsivity scales: Reliability, validity, and predicting HIV risk behavior. *Journal of Personality Assessment, 65*, 586-601.
- Koss, M.P., Abbey, A., Campbell, R., Cook, S., Norris, J., Testa, M., Ullman, S., West, C., & White, J. (2007). Revising the SES: A collaborative process to improve assessment of sexual aggression and victimization. *Psychology of Women Quarterly, 31*, 357-370.
- Krahé, B., Scheinberger-Olwig, R., & Kolpin, S. (2000). Ambiguous communication of sexual intentions as a risk marker of sexual aggression. *Sex Roles, 42*, 313-337.
- Krahé, B., Waizenhöfer, E., & Möller, I. (2003). Women's sexual aggression against men: Prevalence en predictors. *Sex Roles, 49*, 219-232.
- Kuyper, L., Wit, J. de, Adam, P., Woertman, L., & Berlo, W. van (2010). *Laat je nu horen! Een onderzoek naar grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen onder jongeren*. Utrecht: Universiteit Utrecht / Rutgers Nisso Groep.
- Lacasse, A., & Mendelson, M.J. (2007). Sexual coercion among adolescents. Victims and perpetrators. *Journal of Interpersonal Violence, 22*, 424-437.
- Testa, M., & Dermen, K.H. (1999). The differential correlates of sexual coercion and rape. *Journal of Interpersonal Violence, 14*, 548-561.

Timmerman, G. (2005). A comparison between girls' and boys' experiences of unwanted sexual behaviour in secondary school. *Educational Research*, 47, 291-306.

Young, B.J., & Furman, W. (2008). Interpersonal factors in the risk for sexual victimization and its recurrence during adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 37, 297-309.

Bijlage 1. Publicaties 'Laat je nu horen!'

- Kuyper, L., Wit, J. de, Adam, P., Woertman, L., & Berlo, W. van (2010). *Laat je nu horen! Een onderzoek naar grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen onder jongeren*. Utrecht: Universiteit Utrecht / Rutgers Nisso Groep.
- Kuyper, L., Wit, J. de, Adam, P., Woertman, L., & Berlo, W. van (2010). Grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen onder jongeren: de belangrijkste resultaten uit het onderzoek 'Laat je nu horen!'. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 34, 90-103.
- Kuyper, L., Wit, J. de, Adam, P., & Woertman, L. (under review). Doing more good than harm? The effects of participation in sex research on young people. Manuscript ingediend bij *Archives of sexual Behavior*.
- Kuyper, L., & Wit, J. (under review). The relevance of minority stress for explaining the health of today's Dutch LGB youth. Manuscript ingediend bij *Journal of Adolescence*.
- Kuyper, L., Wit, J. de, Smolenski, D., Adam, P., Woertman, L., & Berlo, W. van (in preparation). Gender differences in risk and resilience factors for coercive sexual experiences and behaviors.

Bijlage 2. Meetinstrumenten

Variabele	Herkomst	Aantal items	Antwoordopties	α
Seksuele attitudes en motieven¹				
attitude ten opzichte van seksuele dwang	Price & Byers (1999)	16	1-5: hogere score: positievere attitude ten aanzien van seksuele dwang (bv druk uitoefenen op partner om te zoenen)	.84
seksuele eigenwaarde	O'Sullivan, Meyer-Bahlburg & McKeague (2006)	7	1-5: hogere score: meer seksuele eigenwaarde (bv je goed voelen bij je seksuele gedrag)	.83
seksueel sensatiezoeken	Kalichman & Rompa (1995)	8	1-5: hogere score: meer seksueel sensatiezoeken (bv houden van wilde en ongeremde seks)	.75
motief voor seks: goedkeuring vrienden	Cooper, Shapiro & Powers (1999)	5	1-5: hogere score: vaker seks vanwege goedkeuring vrienden (bv omdat ze je anders naar beneden halen)	.94
motief voor seks: coping	Cooper et al. (1999)	5	1-5: hogere score: vaker seks vanwege coping (bv omdat je je down voelt)	.93
motief voor seks: zelfbevestiging	Cooper et al. (1999)	5	1-5: hogere score: vaker seks vanwege zelfbevestiging (bv om te bewijzen dat je nog aantrekkelijk bent)	.91
motief voor seks: opwinding	Cooper et al. (1999)	5	1-5: hogere score: vaker seks vanwege opwinding (bv omdat je opgewonden bent)	.89
motief voor seks: intimiteit	Cooper et al. (1999)	5	1-5: hogere score: vaker seks vanwege intimiteit (bv om dichterbij partner te zijn)	.88
motief voor seks: goedkeuring partner	Cooper et al. (1999)	4	1-5: hogere score: vaker seks vanwege goedkeuring partner (bv omdat je bang bent dat partner anders weggaat)	.88
Seksuele en relationele vaardigheden¹				
seks kunnen initiëren	Morokoff et al. (1997)	5	1-5: hogere score: seks beter kunnen initiëren (bv je partner laten weten dat je aangeraakt wilt worden)	.75
seks kunnen weigeren	Morokoff et al. (1997)	6	1-5: hogere score: seks beter kunnen weigeren (bv geen seks hebben ook als partner blijft aandringen)	.82
symbolisch verzet	Sprechner, Hatfield, Cortese, Potapova & Levetskaya (1994)	1	1-5: hogere score: vaker zeggen dat je geen seks wil terwijl je wel seks wilt	
instemming	Sprechner et al. (1994)	1	1-5: hogere score: vaker zeggen dat je seks wil terwijl je geen seks wilt	
Sociale context¹				
sociale integratie	De Graaf et al. (2006) en L'Engle, Brown & Kenneavy (2006)	8	1-5: hogere score: meer sociale integratie (bv het idee hebben dat je belangrijk bent voor je vrienden)	.76
band met ouders	Gerrits, Dekovic, Groenendaal & Noom (1996)	8	1-5: hogere score: meer affectieve en responsieve band met ouders (bv goed kunnen praten over allerlei zaken)	.93

¹ De schalen zijn enigszins aangepast voor het afnemen bij (laagopgeleide) Nederlandse jongeren in overleg met experts en jongeren zelf